

door: Ton van der Wouden

Kweenie, Arie

Op 30 september jongstleden nam Arie Verhagen afscheid als hoogleraar Nederlandse Taalkunde aan de Universiteit Leiden. Bij die gelegenheid werd hem een bundeling observaties aangeboden over bijzondere Nederlandse constructies. De bundeling verscheen in kleine oplage; wij publiceren hier drie artikelen uit de bundel.

De vorm *kweenie* komt onder andere voor als antwoord op een vraag:

A: Waar is Arie?

B: Kweenie

Zonder *nie* is *t* verplicht: **kwee* is ongrammaticaal, **kweet* is net zo slecht, alleen *kweet't* is mogelijk als reactie op bijvoorbeeld de mededeling dat Arie (een soort van) met pensioen gaat. Gegeven dat *weten* verplicht transitief is, moet *kweenie* wel een gereduceerde vorm van *ik weet het niet* zijn.

Een heel enkele keer wordt *weten* wel intransitief gebruikt, bijvoorbeeld in *Zij was de eenige, die wist... Zij is zeker dood...* (Louis Couperus: *Van oude mensen, de dingen, die voorbij gaan...* editie Karel Reijnders et al.). Buiten het werk van Couperus is dit gebruik onmogelijk, getuige de ongrammaticaliteit van de volgende dialoog:

A: Wie weet waar Arie is?

B: **Ik weet!*

Daarnaast hebben we nog de discourse-markers *weet je* (voorbeelden uit het *Corpus Gesproken Nederlands: Weet je ik kan nu wel ja zeggen maar dan ga je zelf ook de boot in; Als kind zijnde blijf je d'r werken weet je*) en *je weet toch* (dat veel in straattaal schijnt voor te komen en onder Surinaams-Nederlandse jongeren heet te zijn ontstaan.)

Deze analyse wordt echter gecompliceerd door een zin als de volgende, waarin *kweenie* wordt gevolgd door een afhankelijke vraag die kennelijk de functie van lijdend voorwerp vervult:

Kweenie waar Arie is

Aangezien het werkwoord *weten* in het algemeen geen voorlopig lijdend voorwerp toelaat, lijkt de conclusie gerechtvaardigd dat *kweenie* hier een gereduceerde vorm van *ik weet niet* is.

Merk op dat *kweenie* getuige (2) weliswaar door een lijdend-voorwerpzin vergezeld kan worden, maar dat een nominaal lijdend voorwerp onmogelijk is:

**Kweenie dat*

**Kweenie het antwoord op die vraag*

**Dat kweenie*

**Het antwoord kweenie*

Gegeven echter dat de ongereduceerde varianten van deze zinnen ook ongrammaticaal zijn (**Ik weet niet dat, *Ik weet niet het antwoord op die vraag, Dat ik weet niet, Het antwoord ik weet niet*) is dat eigenlijk geen verrassing.

Terug naar *kweenie*. Op grond van de twee gevallen in (1) en (2), gecombineerd met de aanduidingen dat *weten* verplicht transitief is en geen voorlopige lijdende voorwerpen toelaat, hebben we daar twee verschillende analyses voor:

Ik weet het niet

Ik weet niet

Betekent dat nu dat we moeten aannemen dat het Nederlandse lexicon twee keer *kweenie* bevat? Dat lijkt me niet zo'n goed idee, want de overeenkomsten tussen beide vormen zijn veel groter dan de verschillen. Bovendien leidt aanname van twee *kweenie*'s tot een proliferatie van lexicale elementen. Liever stel ik voor, *kweenie* op te vatten als een gelexicaliseerde constructie bestaande uit gereduceerde vormen van *ik, weet* en *niet*; constructioneel-netwerkmatig is *kweenie* met de samenstellende delen verbonden, de betekenis is transparant.

Het eerste argument is dat we naast *kweenie* een aantal varianten met geïncorporeerde partikels hebben, waaronder *kweenognie, kweeniemeer, kweetechnie, kweetechnognie* en *kweetechniemeer*. Al deze vormen kunnen zowel zelfstandig als met een lijdend-voorwerpzin voorkomen. De bijdrage van de partikels is steeds doorzichtig, maar de syntactische eigenschappen van *kweenie* blijven onverlet, wat laat zien dat *kweenie* nog tot op zekere hoogte transparant is. Zouden we twee vormen *kweenie* aannemen, dan moeten voor beide vormen apart deze mogelijkheden en eigenschappen lexicaal stipuleren.

In de tweede plaats zijn beide vormen *kweenie* paradigmaloos: naast de eerste persoon enkelvoud heb je geen **jewee(t) nie(t), *hijweetnie(t), *zewee(n)nie, wewetenniet* enz., in elk geval niet zonder een lijdend-voorwerpzin. Je hebt overigens wel nog *kwisnie* (ook alleen 1^e persoon enkelvoud) maar dat komt alleen voor met een sententieel complement (ingeleid door *dat*, dus factief):

A: wist jij dat Arie al 65 is?

B: **kwisnie*

kwisnie dat Arie al 65 is

Kortom, *kweenie* is wat mij betreft een gelexicaliseerde constructie bestaande uit gereduceerde vormen van *ik, weet* en *niet*, waarmee het in een constructie-netwerk verbonden is, en waarvan het de meeste eigenschappen erft. Mogelijk zijn bepaalde bijzondere betekenissen van *weten* niet beschikbaar, terwijl sommige syntactische eigenschappen, met name de verplichte transitiviteit, lexicaal overschreven zijn voor het gebruik in (1). ●

Ton van der Wouden is als onderzoeker verbonden aan het Meertens Instituut (KNAW) en de Universiteit Leiden.